

Ciència i Ficció

L'exploració creativa dels mons reals i dels irreal

Ciència i Ficció

L'exploració creativa dels mons reals i dels irreal

Pasqual Bernat, Eduard Castanyo, Carles Gàmez, Víctor Martínez-Gil,
Anna M. Moreno-Bedmar i Antoni Munné-Jordà, eds.

SUMARI

Presentació.....	7
Pròleg.....	9
CIÈNCIA I FICCIÓ	13
Trauma Studies and Alien Abductions: Whitley Strieber's «Communion» Jessica Aliaga Lavrijsen.....	15
Los estereotipos del magnetizador en la literatura de ficción Juan Marcos Bonet Safont.....	25
Una visió de la ciència i la tècnica en «Les travailleurs de la mer», de Victor Hugo Anna-Maria Corredor Plaja.....	31
A Red, Green Planet? Alexander Bogdanov's Interplanetary Utopia Giulia Rispoli.....	39
Ciència i tècnica en els relats d'Edgar Rice Burroughs Joan Miró i Manuel Moreno.....	47
Escrivim la terra: Spatial Allegories in Manuel de Pedrolo's «Aquesta matinada i potser per sempre» Pedro Fernández	55
Transhumanism: The Future of the Human Species? Sergi Monteagudo Cosgaya i David Castejón Ferrer.....	63
Singularidad: autoconciencia artificial en el pensamiento de ciencia ficción Rocío Vanesa Ramírez González.....	71
Biopunk Bodies and the Biopolitical in Motion: Posthumanist and Biopolitical Issues in Paolo Bacigalupi's «The Windup Girl» Saba Razvi.....	77
Hibernación humana: ciencia y ficción Sara Díez Santidrián y José Luis Villanueva-Cañas.....	89
El imperativo científico-técnico en «Night of the living dead» (G.A. Romero, 1968) Jorge Molero Mesa, Ignasi Medà, Mònica Alcalá Lorente y Carlos Tabernero	97

Fe en la ciència a l'Espanya de la postmodernitat: «Tokio ya no nos quiere» de Ray Loriga Carlos Gámez Pérez.....	105
CONDICIÓ HUMANA I COSMOS.....	113
Fabulant el monstre masculí: Ficció de detectius i ciència-ficció a la novel·la de Richard Morgan «Black Man» Sara Martín Alegre.....	115
Diálogos cosmopoéticos en la obra de Haroldo de Campos Jasmin Wrobel.....	121
LA CIÈNCIA-FICCIÓ DINS L'ÀMBIT DOCENT.....	131
Ciencia ficción en materiales educativos para la enseñanza de las ciencias y la tecnología Antoni Hernández-Fernández.....	133
Ficció com a recurs civicopolític pedrolià: «La terra prohibida» Xavier Ferré Trill.....	143
Aprendre ecologia amb els llibres de... ciència-ficció Joandomènec Ros.....	153
CIÈNCIA-FICCIÓ FORA DEL LLIBRE.....	165
La representació de l'arquitectura en les distopies cinematogràfiques Jaume Valor i Montero.....	167
Mecanismes científicotecnològics de control social a «La jetée» (Chris Marker, 1962) Mònica Alcalá-Lorente.....	177
Cine, ciencia y ficción: la máquina de Stanley Kubrick Carlos Tabernero.....	185
Cossos i límits: el mascle monstruós a «District 9» Josie Swarbrick.....	193
De Tintín a «Pitch Black»: els eclipsis solars a la ficció Manuel Moreno i Joan Miró.....	199

CONFERÈNCIES.....	211
Confluència de ciència i ficció en la robòtica actual Carme Torras	213
La vida a l'alta atmosfera segons la ciència-ficció Jean-Pierre Laigle.....	223
EXPOSICIONS	247
Les télécartes et leur contribution à la science fiction et au fantastique Jean-Pierre Laigle.....	249
Pedrolo i la ciència-ficció Anna M. Moreno-Bedmar i A. Munné-Jordà	257

Presentació

La Societat Catalana d'Història de la Ciència i de la Tècnica i la Societat Catalana de Ciència-ficció i Fantasia van organitzar l'any 2015 un congrés d'àmbit internacional amb el títol Ciència i Ficció: l'exploració creativa dels mons reals i dels irreals, amb l'objectiu d'analitzar i debatre les relacions entre ciència i ficció (literatura, teatre, cinema, arts plàstiques, etc.) i situar-les dins l'àrea d'interès de l'àmbit acadèmic català. La convocatòria que van llançar va tenir una resposta extraordinària, i així del 2 al 5 de setembre d'aquell any van aplegar una cinquantena d'estudiosos i assistents interessats a la seu de l'Institut d'Estudis Catalans, a Barcelona, i a la sessió de clausura a la Biblioteca-Museu Víctor Balaguer, a Vilanova i la Geltrú.

El volum que n'ha resultat és estructurat en els quatre apartats que van configurar el congrés: Ciència i ficció, Condició humana i cosmos, La ciència-ficció dins l'àmbit docent i Ciència-ficció fora del llibre, i completat amb els textos de dues de les conferències que s'hi van pronunciar i els d'introducció a dues de les exposicions que s'hi van mostrar. Són vint-i-sis textos, d'una nòmina de trenta-un autors, investigadors i divulgadors, vinguts de centres que van de Houston a Berlín i de Cork a València, i que constitueixen una part significativa del total d'aportacions que es van presentar al congrés. I les disciplines van des de la divulgació històrica per mitjà de la creació literària fins a les més arriscades especulacions sobre la humanitat més enllà de la humanitat tal com la imaginen el cinema i la literatura i la comença a fer realitat la tecnociència, totes amb un mateix significat: explicar que les relacions entre ciència i ficció conflueixen en una cruïlla clarament delimitada i del tot inevitable.

En un món en què tots els aspectes de la realitat estan cada vegada més relacionats, sembla cada cop més absurd voler dreçar barreres entre els diversos mitjans i àmbits de coneixement adreçats a entendre i estudiar aquesta realitat global. Singularment, dins l'àmbit de la creació intel·lectual, resulta incompreensible voler discriminar del camp de les anomenades Humanitats tot l'àmbit del saber representat per les anomenades Ciències, de la mateixa manera que és empobridor sotraure de l'àmbit anomenat científic tota l'exploració de la realitat que aporta l'anomenada creació artística i literària.

L'estudi i l'apropiació de les obres de ficció en totes les seves expressions artístiques a càrrec dels especialistes en disciplines científiques, i la utilització de les aportacions científiques a càrrec dels creadors artístics per a inspirar-hi les seves ficcions, tot plegat dona lloc a una confluència creativa i enriquidora de què la

societat contemporània no pot prescindir. Esperonar aquesta confluència, posar en contacte practicants de totes aquestes disciplines interrelacionades i cridar l'atenció de l'acadèmia sobre aquest punt d'encontre tan fecund, tot això era la intenció inicial de la convocatòria del congrés i és la finalitat de la publicació del llibre que teniu a les mans.

Esperem que el trobareu una obra útil i esperonadora.

Els editors

Pròleg

Agraïixo sincerament la sol·licitud de fer el pròleg per a aquest volum que m'encarregaren en el seu moment els editors: d'aquesta manera he hagut de llegir totes les aportacions (no vaig poder assistir a totes les presentacions del congrés), que m'han interessat força, de les més saberudes a les més lleugeres, des de les més centrades en la ciència-ficció fins a les que destrien la ciència (o la filosofia, o la política) que s'hi amaga sota.

A més, m'he permès encapçalar els comentaris sobre el llibre amb una excursió personal que sintetitza la meua relació amb la ciència-ficció, i que es pot llegir com un complement al que dic en la meua aportació al gruix del llibre. (La meua relació amb la ciència *tout courtes* pot espigolar, si es vol, del meu darrer llibre; Ros, 2016).

La ciència-ficció i jo

La meua relació amb la ciència-ficció ha passat per fases ben diverses; en puc identificar almenys sis.

1. *Infantesa verniana*. Com molts altres nens i adolescents, vaig xopar-me de ciència-ficció sense saber-ho. Vaig descobrir les novel·les de Jules Verne en les magnífiques col·leccions de l'Editorial Molino de les dècades de 1950 i 1960, i les vaig llegir, rellegir i gaudir totes. Els títols que no es van traduir, contes i novel·letes menors, els vaig complementar molts anys més tard amb la col·lecció que Le Livre de Poche edità des de 1970. Però, com he dit, per a mi eren novel·les d'aventures, com les que també llegia d'Emilio Salgari, Karl May o Robert Louis Stevenson. No era conscient que els ginys que Verne introduïa, les descripcions científiques de països, mars, la Lluna, i les teories que els seus personatges de ficció hi abocaven, etc., procedien, quan les seves novel·les es publicaren en «Les Voyages Extraordinaires» de Hetzel a partir de 1863, de les darreres exploracions geogràfiques, dels darrers descobriments científics d'aquella època, que eren novetats llavors, però que ja no ho foren unes quantes dècades després.

2. *Descobriment de la ciència-ficció*. Tal com he explicat en algun altre lloc (Ros, 1995), una campanya oceanogràfica a començament de la dècada de 1970 que es va allargar més del compte em permeté descobrir, en la reduïda biblioteca del vaixell, diversos títols de la col·lecció de ciència-ficció de Minotauro, l'editorial argentina que posava ràpidament a disposició del públic hispà les darreres novel·les dels autors americans i anglesos, principalment. Havent acabat les tasques de recerca de la campanya i davant la impossibilitat de tornar a casa per una avaria del vaixell que ens va avarar a les illes Canàries, vaig poder endolcir l'espera llegint, d'una tacada, *Soy leyenda*, *Las doradas*

manzanas del sol, La Tierra permanece, El hombre ilustrado, El fin de la infancia, Ciudad, Playa terminal, Sirio, El mundo subterráneo, El hombre en el castillo, Hacedor de estrellas i encara alguna altra obra més. Autors i temàtiques variades, doncs, però amb un denominador comú: narracions curtes o llargues que enganxaven i em permetien somiar, allhora que tenien una connexió, tènue o ben clara, amb la ciència, que era la meva professió.

3. *La ciència-ficció en espanyol*. En tornar a Barcelona vaig comprar i llegir tot el que vaig poder, en especial de les diverses sèries que per a l'Editorial Bruguera triava i prologava Carlo Frabetti. D'aquesta època és el descobriment de Manuel de Pedrolo i Antoni Ribera com a autors de ciència-ficció, que jo coneixia prèviament com a novel·lista *tout court* (el primer) i com a divulgador científic i de l'escafandrisme (Ribera).

4. *La ciència-ficció en anglès*. Em mancava quelcom: no m'acabaven de fer el pes les versions (a l'espanyol; al català trigarien encara) de les obres estrangeres. La ciència-ficció francesa, que podia llegir directament, era un gènere menor, amb les excepcions de rigor, però m'havia de conformar amb les traduccions d'autors russos i alemanys. Com a traductor en exercici, intuïa o descobria clarament que les versions d'autors anglosaxons perdien molt. Vaig decidir que, de la mateixa manera que per a un ecòleg que volgués estar al dia de la seva ciència era imprescindible llegir llibres i revistes en anglès, a un fan de la ciència-ficció li calia llegir els originals en aquesta llengua. Vaig tenir la sort que la primera novel·la de ciència-ficció que vaig llegir en anglès fou *Strange in a Strange Land*, de Robert A. Heinlein; s'hi barrejava la ficció científica, els telepredicadors, l'amor lliure i els *double entendre* sexuals i la fina ironia de Heinlein, que em van captivar. Des de llavors, fa gairebé mig segle, he anat directament a les fonts, convençut que cal llegir la ciència-ficció en anglès (aquesta és una opinió absolutament personal, i a algú li pot semblar un anatema).

5. *La ciència-ficció a les pantalles*. Encara recordo el disgust que vaig tenir en veure la versió cinematogràfica de *Vint mil llegües de viatge submarí*, estrenada a Espanya el 1955, i que, per tant, vaig veure amb nou anys. Els efectes especials espectaculars (que li valgueren un Oscar de l'Acadèmia) no compensaven les múltiples retallades i modificacions del llibre original, que un fanàtic de Verne com jo no podia tolerar. El mateix em va passar amb *L'illa misteriosa*, *Viatge al centre de la Terra* i tantes altres versions cinematogràfiques o televisives. Això potser explica que, fins a dates molt recents, rebutgi de manera generalitzada la ciència-ficció televisiva o cinematogràfica, i no diguem ja la teatral, per pobra en relació amb l'escripta. No és possible (no ho ha estat fins fa molt poc, segurament des de 2001, però especialment amb *Avatar*, *Gravity* i *The Martian*) traslladar a la pantalla gran o petita la riquesa que permet la ciència-ficció escrita. Això és especialment lamentable perquè els nostres joves coneixen el gènere

sobretot a partir d'aquestes versions filmiques i dels videojocs, i així es perden els mons meravellosos que els escriptors creen i els lectors imaginem, i que els directors, productors i guionistes no acaben de plasmar adientment.

6. *La ciència-ficció com a objecte d'estudi*. Com passa amb la literatura, el cinema i la televisió en general, la ciència-ficció ha estat des de fa temps objecte d'estudi (i aquest volum n'és un bon exemple). Els reculls anuals o temàtics (amb compiladors diferents, sovint també escriptors de ficció científica) són una tria i una guia utilíssima de la gran quantitat d'obra publicada a tot el món, permeten estar al dia i s'enriqueixen amb les introduccions aprofundides dels compiladors. Les nombroses enciclopèdies (una de les meves preferides és la de Nicholls, 1982) i les tesis doctorals que sobre obres o autors de ciència-ficció comencen a veure la llum en les nostres universitats són una indicació fefaent de la bona salut del gènere.

Aquest recull

Els articles que s'apleguen en aquest volum, sorgits del congrés internacional *Ciència i ficció. L'exploració creativa dels mons reals i dels irreal*s, ofereixen una panoràmica variada dels gèneres: no només de la ciència-ficció, sinó també de la ciència i de la ficció, amb anàlisis concretes o genèriques de novel·les, films i àdhuc poesia. S'hi aborda l'obra de creadors com Bacigalupi, Bogdanov, Burroughs, de Campos, Kubrick, Loriga, Marker, Morgan, Pedrolo, entre d'altres. Aquest darrer és objecte d'estudi en tres treballs, tal com cal per a un escriptor de la seva categoria literària i perquè encara no ha rebut a casa nostra tot el crèdit que mereix, ni com a creador ni com a resistent i activista en la postguerra franquista.

Algunes temàtiques estudiades en els textos aplegats ho són des de l'òptica de la ficció: com són tractats en les obres de ciència-ficció els eclipsis, l'arquitectura, l'alta atmosfera, la hibernació, els zombis; d'altres adopten una aproximació més realista: què en diu la ciència dels robots, les abduccions, l'hipnotisme; àdhuc el col·leccionisme (de teletargetes) hi és estudiat. A mi m'ha interessat particularment el paper de la ficció per a introduir la ciència en la ciutadania.

Es comprova un cop més que sovint la ciència-ficció embolcalla un missatge polític que potser amb un altre vehicle no tindria tanta força o seria silenciada o perseguida. És el cas de l'obra antifeixista de Pedrolo, de l'antiimperialista de Victor Hugo i de la distòpica (més que no pas utòpica) de Bogdanov; mereixen un lloc al costat de *1984*, *Brave New World* i *Fahrenheit 451*.

Un descobriment (per a mi, ecòleg marí): *Les travailleurs de la mer* és de 1866 i *Vingt mille lieues sous les mers* és de 1869-1870; és a dir, Hugo i Verne estaven en la mateixa època obsedits pels cefalòpodes gegants... que la ciència actual demostra que no són tan grans ni tan agressius.

Em sembla adient afegir unes referències d'obres recents que poden ser interessants per a complementar i posar en context dos dels treballs del recull. Pel que fa al transhumanisme, hi ha tres publicacions seminals: *¿Humanos o posthumanos?* (Cortina i Serra, 2015), *Sapiens* (Harari, 2015) i *Homo Deus* (Harari, 2016); i pel que fa a la base fisiològica del magnetisme animal (i de tants altres fenòmens biològics encara no ben coneguts), *Life on the Edge* (Al-Khalili i McFadden, 2014).

El lector pot saltar-se aquestes meves divagacions i anar directament als articles aplegats: s'ho passarà d'allò més bé!

Joandomènec Ros

Referències

AL-KHALILI, J.; MCFADDEN, J. (2014). *Life on the Edge. The Coming of Age of Quantum Biology*. Londres: Bantam.

CORTINA, A.; SERRA, M.A. (2015). *¿Humanos o posthumanos? Singularidad tecnológica y mejoramiento humano*. Barcelona: Fragmenta.

HARARI, Y. N. (2015). *Sapiens. De animales a dioses. Una breve historia de la humanidad*. Barcelona: Penguin Random House.

HARARI, Y. N. (2016). *Homo Deus. A Brief History of Tomorrow*. Londres: Harvill Secker.

NICHOLLS, P. (1982). *The Science in Science Fiction*. Londres: Michael Joseph.

ROS, J. D. (1995). *La nostra ecologia de cada dia*. Barcelona: Curial.

ROS, J. D. (2016). *La saviesa combinada. Reflexions sobre ecologia i altres ciències*. Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona.

Edicions Talaiots
edicionstalaiots@gmail.com

ISBN 978-84-15672-42-5

DL PM 772-2016

Institut
d'Estudis
Catalans

